

Tomasz Rembalski

(Instytut Historii, Uniwersytet Gdański)

Akta podatku gruntowego pruskich urzędów katastralnych jako źródło do badań struktury społeczno-majątkowej drobnej szlachty kaszubskiej w Prusach Zachodnich (1861–1872)¹

I

Źródła pochodzenia fiskalnego dla niemal wszystkich epok dziejowych od lat cieszą się dużym zainteresowaniem wśród historyków, ze względu na ich ogromną wartość poznawczą². Nietrudno zauważyć, iż w przypadku Pomorza Nadwiślańskiego z większym zainteresowaniem jak dotąd spotkał się jedynie kataster kontrybucyjny (zwany również fryderycjańskim) z lat 1772/1773 dla utworzonej po pierwszym rozbiórze Polski prowincji Prusy Zachodnie (Westpreußen)³. Stosunkowo licznie zachowane XIX-wieczne źródła podatkowe dla ziem polskich zaboru pruskiego (zwłaszcza Pomorza Nadwiślańskiego) nie zetknęły się jak dotąd, poza kilkoma wyjątkami, z większym zainteresowaniem ze strony badaczy. Z kolei dla ziem zaboru rosyjskiego i austriackiego powstało

¹ Artykuł powstał w ramach międzynarodowego projektu *Od szlachty do ziemiaństwa. Geneza i trwanie na obszarach niejednorodnych etnicznie dawnej Rzeczypospolitej*, finansowanego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki przy Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Historycznego w Warszawie (PTH 50 NPRH 0156 FNiTP H 1280 2011).

² Witold Kula, „Stan i potrzeby badań nad demografią historyczną dawnej Polski”, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 13 (1951): 23–106; Artur Eisenbach, „Struktura społeczna Królestwa w świetle schematów fiskalnych”, w *Społeczeństwo Królestwa Polskiego. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, red. Witold Kula (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965), 24.

³ Ważniejsze publikacje na ten temat przedstawia: Dariusz Łukasiewicz, „Kataster fryderycjański dla Prus Zachodnich z 1772/73”, w *Pomorze – Brandenburgia – Prusy (państwo i społeczeństwo). Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Bogdanowi Wachowiakowi z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, red. Włodzimierz Stepiński, Zygmunt Szultka (Szczecin: AMP Paweł Majewski, 1999), 99–118.

sporo prac, dla których podstawą do rozwiązywania problematyki struktury społeczno-majątkowej były źródła skarbowe⁴. Znajduje to odzwierciedlenie choćby w hasle „kataster”, zamieszczonym w *Encyklopedii historii gospodarczej Polski*. Oprócz wyjaśnienia pojęcia kataster, czyli że jest to „urzędowy spis nieruchomości z wykazem dochodów, sporządzany w celach podatkowych”, hasło najdokładniej omawia kataster w zaborze austriackim. O ziemiach polskich pod zaborem pruskim napisano jedynie, iż zostały one objęte katastrem „stopniowo od schyłku XVIII w., [a] szczegółowe katastralne pomiary gruntów przeprowadzono dopiero od 1861, gdy sporządzono je w całym państwie pruskim”. Autorka hasła dodała jednocześnie, co jest tu istotne, że: „Akta katastralne stanowią cenne źródło do historii wsi, zwłaszcza struktury własności”⁵.

II

Urzędy katastralne w zaborze pruskim zostały powołane do życia Ustawą z 21 maja 1861 r. o odmiennym uregulowaniu podatku gruntowego (*Gesetz vom 21. Mai 1861, betreffend die anderweite Regelung der Grundsteuer*⁶). W myśl § 1 oddzielono od siebie podatek gruntowy od podatku budynkowego. Postanowienia ustawy, zgodnie z § 11, działały dopiero od 1 stycznia 1865 r.⁸, gdyż do tego czasu nowo powołane urzędy musiały się należycie przygotować, zbierając dokumentację pomiarowo-ewidencyjną i szacunkową, która miała stanowić podstawę do rozpoczęcia administracji katastralnej. Początkowo urzędy zbierały dokumentację kartograficzną i inne materiały obcego pochodzenia, sporządzone wcześniej na potrzeby różnych zlecniodawców⁹. Zadaniem urzędów katastralnych było dokonywanie pomiarów gruntowych i obliczanie średniego faktycznego z nich dochodu (*Reinertrag*) w celu oszacowania podatku gruntowego i budynkowego¹⁰.

⁴ Tytułem przykładu: Eisenbach, „Struktura społeczna Królestwa”, 22–64; Tomasz J. Filozof, „Galicyjski kataster podatkowy jako źródło do badania struktury społecznej wsi”, *Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne*, 132 (2005): 109–123; Alicja Falniowska-Gradowska, Franciszek Leśniak, *Struktura własności ziemskiej i użytkowania gruntów w Galicji w cyrkulach rzeszowskim, sanockim i tarnowskim w świetle katastru józefińskiego (1785–1887)*. (Toruń: Europejskie Centrum Edukacyjne, 2009). Dla prowadzonych przez autora niniejszego artykułu badań, duże znaczenie posiada praca: Krzysztof Ślusarek, *Drobna szlachta w Galicji 1772–1848* (Kraków: Wydawnictwo „Księgarnia Akademicka”, 1994).

⁵ Barbara Grochulska, „Kataster”, w *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, [t. I] (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1981), 304.

⁶ Grzegorz Roczek, „Akta urzędów katastralnych w zasobie archiwum inowrocławskiego”, *Archeion* 84 (1988): 71; Janusz Andrzejewski, Andrzej Krygier, Waldemar Sztukiewicz, „Kataster gruntowy w Wielkopolsce – historia i teraźniejszość”, *Przegląd Geodezyjny* 11 (1995): 17.

⁷ *Gesetz-Sammlung für die Königlich Preussischen Staaten. 1806 bis 1880 incl. Chronologische Zusammenstellung* [...], Bd. III. 1855 bis 1866 (Berlin: Carl Heymann's Verlag, 1881), 149–179.

⁸ *Gesetz-Sammlung* [...] 1855–1866, 149–150.

⁹ Roczek, „Akta urzędów katastralnych”, 71–72.

¹⁰ Max Bär, *Die Behördenverfassung in Westpreußen seit der Ordenszeit* (Danzig: Verlag und Druck von A.W. Kafemann G.m.b.H., 1912), 261.

Pruskie urzędy katastralne posiadały dwie instancje, a nad całością pieczę sprawowały dwa ministerstwa: Rolnictwa i Skarbu. Zarząd katastralny znajdował się w kompetencjach rejencji (*Regierung*), w której już wcześniej posiadała Wydział Podatków, Domen i Lasów. W wydziałach tych ulokowano biura katastralne (*Kataster Bureau*), które zajmowały się szacunkiem wartości majątku podatników i wyznaczaniem wysokości należności podatku. Na ich czele stali inspektorzy katastralni, zwani także inspektorami rejencyjnymi, którzy kontrolowali bezpośrednio działalność urzędów katastralnych w powiatach, czyli niższej instancji. Te ostatnie w czasie swego funkcjonowania przeszły pewną ewolucję swej nazwy i funkcji. Początkowo w poszczególnych powiatach powołano urzędników, zwanych przejściowo *Fortschreibungsbeamte*, czyli „urzędników kontynuujących akta”. Od 1867 r. mianowano ich kontrolerami katastralnymi, przy czym każdy z nich musiał mieć kwalifikacje geometry i dłuższą praktykę w zawodzie. Nominację otrzymywali bezpośrednio z Ministerstwa Finansów¹¹.

Powiatowe urzędy katastralne, z reguły znajdujące się w miastach będących siedzibami landratur, były przeważnie jednoosobowe. Niekiedy kontrolerzy katastralni, za wiedzą rejencji, mogli zatrudniać pomocników biurowych. Teren podległy poszczególnym urzędom katastralnym był podzielony na tzw. obręby (*Gemarkung*), w skład których wchodziła najczęściej jedna gmina lub samodzielny obszar dworski. Do głównych zadań urzędów katastralnych należało prowadzenie pomiarów gruntów i sporządzanie na ich podstawie map, klasyfikacja dochodów z ziemi i budynków oraz ewidencjonowanie zachodzących zmian. Co 15 lat odbywała się tzw. rewizja katastru, polegająca na uaktualnieniu przez geometrę zaistniałych zmian w nieruchomości, o których zobowiązani byli informować ich właściciele. Głównym celem tej czynności było sprostowanie przypisanego wcześniej podatku, z uwagi na zmiany w kulturze, dochodzie i wielkości areалу. Rewizje takie prowadzono w latach 1880, 1895 i 1910. Każdy nowy piętnastoletni okres otwierało zaprowadzanie kolejnych tomów niektórych rodzajów ksiąg. Kataster budynkowy permanentnie uzupełniały urzędy katastralne na podstawie zgłoszeń przedstawicieli władz gminnych. Z kolei szacunki gruntów przeprowadzały specjalnie powołane do tego komisje powiatowe, które były nadzorowane przez rejencyjne Wydziały Podatków, Domen i Lasów. Obliczały one czysty zysk (*Reinertrag*) płynący z zagospodarowania ziemi, tworząc tzw. kataster zysku. Rewizje klasyfikacji dokonywano na podstawie wniesionej wcześniej reklamacji. Dwustopniowa organizacja władz katastralnych miała na celu permanentną kontrolę prowadzonych prac oraz właściwe zabezpieczenie dokumentacji pomiarowo-ewidencyjnej przed ewentualnym zniszczeniem¹².

¹¹ Bär, *Die Behördenverfassung*; Roczek, „Akta urzędów katastralnych...”, 73–74; Czesław Biernat, *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku* (Warszawa–Łódź: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992), 221.

¹² Roczek, „Akta urzędów katastralnych”, 74–76.

Jak podaje Grzegorz Roczek, spośród wielkopolskich materiałów aktowych pochodzących ze szczebla rejencji (biura katastralnego) zachowały się głównie akta dotyczące postępowania urzędowego przy pomiarze, ewidencji szacunku gruntów oraz budynków, które zebrane były w oddzielne teczki dla każdego obrębu katastralnego. Noszą one tytuły: *Verhandlungen über die Vermessung und Einschätzung Gebäudebeschreibungen, Grundsteuerverwaltung* oraz *Abschrift der Wiederholung zur Mutterrolle Gemarkung*. Natomiast w powiatowych urzędach katastralnych powstawały: 1) matrykuły podatku gruntowego z wykazem artykułów i alfabetycznym spisem właścicieli (*Mutterrolle und Muttersteuer*, oraz *Alphabetisches Namen der Grund und Gebäudeeigentümmer*); 2) Księgi parcel (*Flurbuch*); 3) Księgi podatku budynkowego (*Gebäudesteuerrolle*)¹³.

III

Na objętym szerszymi badaniami etnicznym obszarze Kaszub w Prowincji Prusy Zachodnie – tj. ściśle powiatów: wejherowskiego, kartuskiego, kościerskiego, chojnickiego i człuchowskiego – na początku XIX w. funkcjonowało 51 wsi szlacheckich z podzieloną własnością. Znaczną część właścicieli gruntów i mieszkańców tych wsi stanowiła drobna szlachta kaszubska. Spośród tych miejscowości, dla 33 (ok. 65%) zachowały się akta sprzed 1862 r. włączone do urzędów katastralnych, a wytworzone przez inne instytucje¹⁴. Dokumentacja aktowa wytworzona w trakcie organizowania tychże urzędów i przede wszystkim tycząca się oszacowania dochodowości gruntów i wymiaru podatku w latach 1862–1865, istnieje dla 32 dóbr drobnoszlacheckich (ok. 63%). Przy czym dla powiatu kartuskiego istnieje kompletna dokumentacja, chojnickiego i człuchowskiego częściowa, zaś dla wejherowskiego, w skład którego wchodził wówczas również późniejszy (po 1887 r.) powiat pucki, nie ma żadnych tego typu materiałów. Szczegółowo ilustruje to zagadnienie tabela 1.

Tabela 1. Stan zachowania akt urzędów katastralnych dla wsi drobnoszlacheckich na Kaszubach w Prusach Zachodnich

I.p.	Nazwa dóbr szlacheckich z podzieloną własnością (wg danych z 1806 r.)	Powiat według podziału administracyjnego z lat 1818–1887	Akta regulacyjne (separacyjne) rejestry bonitacyjne (sprzed 1862 r.)	Akta katastralne (pomiarowo-szacunkowe) z lat 1862–1865
1.	Dąbrówka	wejherowski	+	–
2.	Kętrzyno	wejherowski	–	–

¹³ *Ibidem*, 81–82.

¹⁴ W pierwszym rzędzie należy wymienić tu: recesy uwłaszczeniowe, separacyjne, rejestry bonitacyjne, następnie recesy dotyczące przeprowadzenia podziału wspólnot użytkowych zgodnie z ustawą z 1821 oraz wypisy z ksiąg hipoteczno-gruntowych.

l.p.	Nazwa dóbr szlacheckich z podzieloną własnością (wg danych z 1806 r.)	Powiat według podziału administracyjnego z lat 1818–1887	Akta regulacyjne (separacyjne) rejestry bonitacyjne (sprzed 1862 r.)	Akta katastralne (pomiarowo-szacunkowe) z lat 1862–1865
3.	Łężyce	wejherowski	+	–
4.	Milwino	wejherowski	+	–
5.	Niepoczołowice	wejherowski	+	–
6.	Pobłocie	wejherowski	–	–
7.	Robakowo	wejherowski	+	–
8.	Strzebielino	wejherowski	+	–
9.	Tępcz	wejherowski	+	–
10.	Wiczlino	wejherowski	+	–
11.	Zelew	wejherowski	+	–
12.	Borek i Borowy Las	kartuski	+	+
13.	Borucino	kartuski	+	+
14.	Borzestowo i Borzestowska Huta	kartuski	+	+
15.	Bukowa Góra	kartuski	+	+
16.	Częstkowo	kartuski	+	+
17.	Gostomie	kartuski	+	+
18.	Grabowo Parchowskie	kartuski	+	+
19.	Kożyczkowo	kartuski	+	+
20.	Mściszewice	kartuski	+	+
21.	Pałubice	kartuski	+	+
22.	Pierszczewo	kartuski	+	+
23.	Podjazy	kartuski	+	+
24.	Puzdrowo	kartuski	+	+
25.	Węsiory	kartuski	+	+
26.	Żukówko	kartuski	+	+
27.	Żuromino	kartuski	+	+
28.	Piechowice	kościerski	+	+
29.	Płachty	kościerski	+	+
30.	Sobącz	kościerski	+	+
31.	Stawiska	kościerski	–	+

32.	Wiec Nowy	kościerski	-	+
33.	Chełmy Małe	chojnicki	+	+*
34.	Czapiewice	chojnicki	-	-
35.	Czarnowo	chojnicki	-	-*
36.	Gliśno Małe	chojnicki	+	+
37.	Główczewice	chojnicki	-	+
38.	Orlik	chojnicki	-	+*
39.	Osowo	chojnicki	-	+*
40.	Wysoka Zaborska	chojnicki	+	+*
41.	Borzyszkowy	człuchowski	+	-
42.	Brzeźno Szlacheckie	człuchowski	-	-
43.	Czarnoszyce	człuchowski	-	-
44.	Gliśno Wielkie	człuchowski	-	+
45.	Gockowy	człuchowski	-	-
46.	Kiedrowice	człuchowski	-	-
47.	Lipnica	człuchowski	-	+
48.	Łąkie	człuchowski	+	+
49.	Ostrowite	człuchowski	-	+
50.	Prądzona	człuchowski	-	+
51.	Przechlewo	człuchowski	-	-

- brak akt

+ akta istnieją

* Zachowany spis podatku gruntowego (*Grundsteuerheberolle*) z 1865 r., z wykazem jego wymiaru i nazwisk wszystkich właścicieli-podatników.

Źródło: Opracowanie na podstawie objętej kwerendą zachowanej dokumentacji lub inwentarzy archiwalnych akt urzędów katastralnych.

W niniejszym szkicu nie zostanie podjęta wnikliwa analiza systemów podatkowych obowiązujących w tzw. prowincjach wschodnich hohenzollernowskich Prus, ani pełna charakterystyka zachowanych źródeł pochodzenia fiskalnego. Jego celem jest zwrócenie uwagi na konkretną przydatność badawczą, czyli strukturę społeczno-majątkową drobnej szlachty kaszubskiej. Podstawę stanowią tu akta dotyczące podatku gruntowego, tworzone przez urzędy katastralne w latach 1861–1872, a więc w fazie ich organizowania i początkowego funkcjonowania, co zaowocowało zachowaniem najciekawszego poznawczo materiału¹⁵.

¹⁵ W przypadku akt dotyczących podatku gruntowego przyjęto, iż kwerenda w materiale wchodzącym w skład zespołów archiwalnych o nazwie Urząd Katastralny, nie będzie wykraczać

Analiza obejmuje trzy powiaty Prowincji Prusy Zachodnie, mianowicie: człuchowski, chojnicki i kartuski, co umotywowane jest w miarę dobrym ich rozpoznaniem¹⁶.

Pominięte zostały bardzo interesujące akta katastralne dotyczące podatku budynkowego (zwanego również „domowym”¹⁷) z tego względu, iż w polskich archiwach zachowały się one wyłącznie dla „zachodniopruskich” wsi drobnoszlacheckich z powiatu człuchowskiego¹⁸. Warto jednak podkreślić, iż mają one dużą wartość historyczną. Dla obrębów tego powiatu zachowały się dwa wykazy oszacowania (*Veranlagungsnachweisung*) podatku budynkowego z grudnia 1862 r. W wykazach tych zwracają uwagę cenne informacje o typach, konstrukcji i stanie budynków w poszczególnych zagrodach. Ponadto przy każdym właścicielu nieruchomości podano wielkość posiadanego areалу ziemi (sumarycznie), więc jest to niewątpliwie cenny materiał do badań struktury majątkowej we wsiach powiatu człuchowskiego. Warto wspomnieć, iż te jednostki archiwalne na oryginalnych okładkach mają nalepki z napisem: „Kreis Schlochau. Kataster Amt Konitz”, co mogłoby świadczyć o tym, iż w początkowym okresie powiat człuchowski podlegał urzędowi katastralnemu w Chojnicach¹⁹.

poza 1872 r. Autor artykułu przygotowuje monografię pt. *Własność drobnoszlachecka na Kaszubach w Prowincji Prusy Zachodnie w latach 1772–1872. Rozmieszczenie i struktura*. Omawiane akta urzędów katastralnych mają stanowić podstawowy materiał do opracowania najmłodszego dla pracy przekroju struktury własnościowej w kaszubskich wsiach drobnoszlacheckich.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (APB), Urząd Katastralny w Chojnicach (UKCh), nr 2263, do którego po 1920 r. zostały włączone akta podatku gruntowego z części powiatu człuchowskiego (Gochy), przyznanego mocą traktatu wersalskiego Polsce oraz Archiwum Państwowe w Gdańsku (APG), Urząd Katastralny w Kartuzach (UKK), nr 114. Z podobnych przyczyn, jak w przypadku kaszubskich Gochów, przy czym w odwrotnym kierunku, w 1920 r. oderwano od powiatu kartuskiego szlachecką wieś Żukówko i przyłączono ją do powiatu bytowskiego, znajdującego się do 1945 r. w granicach Niemiec. Z tego powodu akta katastralne dla tej wsi, mimo iż noszą cechy Urzędu Katastralnego w Kartuzach (Katasteramt Karthaus), znajdują się obecnie w Archiwum Państwowym w Koszalinie Oddział w Słupsku (APS), w zespole Urząd Katastralny w Bytowie, nr 80, sygn. 809–813.

Przedłużający się remont budynku APG nie pozwolił na przebadanie zachowanych akt urzędów katastralnych w Kościerzynie (nr 111) – liczącego 1000 j.a. i w Wejherowie (nr 118) – obejmującego jedynie 427 j.a. [Biernat, *Archiwum Państwowe w Gdańsku*, 222, 224]. Jednakowoż pobieżna analiza inwentarzy archiwalnych nie daje nadziei na dokonanie spektakularnych odkryć w tychże zespołach. W aktach kościerskich dominują akta z drugiej połowy XIX i początku XX w. Dokumentacja dotycząca oszacowania podatku gruntowego w latach 1862–1864 zachowała się dla: Płacht (nr 648), Starego Wiecu (nr 675), Piechowic (nr 709), Stawisk (nr 761) oraz Sobącza (nr 772). Brakuje recesów separacyjnych i regulacyjnych dla Stawisk i Nowego Wieca. W przypadku powiatu wejherowskiego nie zachowały się akta z lat 1862–1865.

¹⁷ Przykładowo zob. Bolesław Koskowski, *Polityka gminna* (Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa; Kraków: G. Gebethner i Spółka, 1907), 127.

¹⁸ APS, Urząd Katastralny w Człuchowie (UKCz), nr 747.

¹⁹ APS, UKCz, nr 747, sygn. 813, 814.

IV

Po przedstawieniu genezy urzędów katastralnych w państwie pruskim, a także oceny stopnia zachowania akt dla powiatów kaszubskich Prus Zachodnich, należy przejść do bardziej szczegółowego omówienia ich zawartości.

W obrębie zespołu Urząd Katastralny w Kartuzach w omawianym okresie, dla niemal wszystkich wsi szlacheckich zachowały się podobne w treści poszyty. Największe różnice dotyczą akt powstałych przed 1862 r., które posłużyły do ustalenia faktycznego stanu majątkowego w poszczególnych miejscowościach. Przeważnie wynika to z różnego, niekiedy bardzo skomplikowanego, procesu przeprowadzania reform po wojnach napoleońskich, co niejednokrotnie prowadziło do przeciągających się procesów administracyjno-sądowych. Do najtrudniejszych należały sprawy związane z separacjami²⁰ i przeprowadzaniem podziałów wspólnot użytkowych.

Ogółem w zespole Urząd Katastralny w Kartuzach znajduje się 1569 jednostek archiwalnych²¹, z których zdołano wydzielić około 60 poszytów dla 20 wsi i osiedli drobnoszlacheckich: Borek i Borowy Las, Borzestowo, Borzestowska Huta, Borucino, Bukowa Góra, Gostomie, Podjazzy, Klukowa Huta, Kożyczkowo, Grabowo Parchowskie, Mściszewice, Pałubice, Pierszczewo, Puzdrowo, Żuromin, Tokary, Tuchlin, Węsiory oraz Częstkowo. Przy czym należy pamiętać, iż z części tych wsi w pierwszej połowie XIX w. drobna szlachta kaszubska została wyrugowana.

Dla przykładu, w poszycie dotyczącym (według tytułu) recesu podziału wspólnot gminnych we wsiach Borek i Borowy Las, sporządzonych przez landraturę kartuską, znajdują się m.in. odpisy wykazów posiadłości interesantów biorących udział w podziale wspólnot gminnych z lat 1841–1845, różne recesy zatwierdzone w latach 1849–1867 oraz bardzo cenny dla badań stanu posiadania ekstrakt z rejestru bonitacyjnego z 1839 r. Na końcu poszytu nieoczekiwanie znalazł się wykaz podatku gruntowego dla poszczególnych właścicieli nieruchomości, według matrykuły podatkowej z 1865, w odpisie z 1868 r. (aneks nr 1)²².

Wyjątkowość owego wykazu polega na tym, iż dotąd nie udało się odnaleźć podobnego materiału dla innych miejscowości w omawianych zespołach archiwalnych. Wynika z niego, iż w Borku oraz administracyjnie z nim złączonym Borowym Lesie było opodatkowanych ponad 4100 morgów (M). Ziemi szlacheckiej było łącznie 61,7% (ponad 2533 M). W tym majątek rycerski (*Rittergut*), należący do Friedricha Haacka (zapewne nieszlachcica pochodzenia niemieckiego), obejmował ponad 821 M (20% powierzchni obu wsi), zaś podzielona własność rycerska należała do 8 posiadaczy (*Rittergutsanteilbesitzer*), której łącznie

²⁰ Przykładowo pisze o tym Józef Borzyszkowski, „W państwie prusko-niemieckim”, w *Historia Brus i okolicy*, red. Borzyszkowski (Gdańsk-Brusy: Urząd Miejski w Brusach, Instytut Kaszubski, 2006), 212–218.

²¹ Biernat, *Archiwum Państwowe w Gdańsku*, 222.

²² APG, UKK, nr 114, sygn. 102, Acta des Königlichen Landrats-Amt Carthaus betreffend der Gemeinheitstheilungs-Rezess von Borrek und Borrowilass, bez paginacji (dalej cyt. b.p.).

było ponad 1712 M (41,7%). Powierzchnie poszczególnych majątków drobnoszlacheckich były bardzo zróżnicowane, gdyż kształtowały się od prawie 40 M (Ignacy Malek) do ponad 369 M (Juliusz Piechowski). Mimo tej rozpiętości, średnia była i tak wysoka, gdyż wynosiła ponad 213 M, czyli w przeliczeniu około 50 ha. Ziemi chłopskiej (*Rentenbauer* = gburstw rentowych) było w tych wsiach 26,6% (1091 M), pozostałą część (11,6%) obejmowało jezioro, stanowiące wspólną własność posiadaczy ziemi. Interesujące, iż właścicielami większości chłopskiej ziemi były osoby o kaszubskich nazwiskach szlacheckich. Niektórzy z nich, o których wiadomo, iż przede wszystkim posiadali dział szlachecki w Borku, najpewniej wydzierżawiali te gospodarstwa innym użytkownikom. Przy uwzględnieniu tego aspektu okazuje się, iż w rękach drobnej szlachty znajdowało się 2578,5 M chłopskiej i rycerskiej ziemi, co stanowiło 62,9% ogółu.

Drugi poszyt dla tych wsi nosi tytuł *Verhandlungen über die Vermessung, Einschätzung etc.*, czyli dotyczy pertraktacji w sprawie pomiarów i oszacowania podatku gruntowego. Zawiera on m.in. odrys planu wsi w skali 1:5000²³, obliczenia powierzchni (*Flächeninhaltsberechnung*) oraz masy (*Massenberechnung*), lecz dwa ostatnie dokumenty nie posiadają wyszczególnionych nazwisk właścicieli, a jedynie numery działek, co w znaczny sposób utrudnia ich wykorzystanie. Nazwiska właścicieli zawiera z kolei wyciąg z planu separacyjnego z 1842 r., wraz z wykazem stanu posiadania z 1841 oraz wyciąg z rejestru bonitacyjnego z 1859 r. – wszystko w formie jednej tabeli, gdzie przy nazwiskach właścicieli podano powierzchnię posiadanych gruntów. W dalszej kolejności znajduje się rejestr oszacowania (*Einschätzungregister*) oraz zbiorczy wykaz użytków rolnych według ich klasyfikacji (*Klassenzusammenstellung*). Oba formularze nie mają rubryki z nazwiskami. Wszystkie wymienione dokumenty sporządzono 28 września 1863 r. Następnie znajduje się wydzielona grupa akt zatytułowanych *Untervertheilung der Grundsteuersummen im Gemeindebezirk und Selbstständigen Gutsbezirk Borrek und Borrowilass*, a więc „podpodziały” sum podatku gruntowego w gminie i samodzielnym obwodzie dworskim Borek i Borowy Las. Na pierwszym miejscu zamieszczono imienny wykaz wszystkich posiadaczy gruntowych (*Namensverzeichnis sämmtlicher Grundbesitzer*), względem którego zastrzeżono, iż mieli się w nim znaleźć wszyscy właściciele gruntów oraz budynków znajdujących się w obrębie gminy lub obwodu dworskiego, niezależnie od tego, czy zamieszkiwali tam, czy też poza ich granicami. Wszystkie nazwiska właścicieli należało podać w formie alfabetycznej. Każdy wpis musiał zawierać informacje o nazwisku, stanie, numerze domu i miejscu zamieszkania właściciela. W dalszej kolejności trzeba było podać sygnaturę posiadłości z księgi hipotecznej oraz „w sposób wiarygodny określić” kwalifikację posiadłości, a więc, czy

²³ Plan ten (lub plany), podobnie jak w przypadku większości planów innych obrębów powiatu kartuskiego, są wszyte w poszyt w taki sposób, że ich rozłożenie, a tym samym zbadanie, jest niemożliwe.

był to przykładowo majątek gburcki (*Bauerngut*), zagrodniczy (*Kossäthengut*), czy jakakolwiek parcela chałupnicza (*Gärtnerstelle, Häuslerstelle* etc.). W ostatnim czwartym punkcie znalazło się polecenie, aby osoba sporządzająca wykaz podpisała go, poprzedzając następującą formułą: „*daß die darin enthaltenen Angaben nach bestem Wissen und Gewissen gemacht sein*” (czyli, „że zawarte w nim informacje są wykonane z moją najlepszą wiedzą i przekonaniem”). I rzeczywiście, pod sporządzonym 21 września 1864 r. wykazem, za całe szlacheckie dominium podpisał się w ten sposób Friedrich Haack –jedyiny posiadacz „pełnego” majątku rycerskiego w Borku. Jednakże w formularzu tym nie przewidziano miejsca na podanie powierzchni posiadanych gruntów. W szczegółach przedstawia to aneks nr 2, z którego analizy wynika, iż w obu miejscowościach był jeden majątek rycerski (*Rittergut*), 8 częściowych dóbr rycerskich (*Rittergutsantheil*) oraz 20 gburckich dóbr rentowych (*Rentenbauergut*).

Następnie w tym samym poszycie umieszczono wykaz – również sporządzony 21 września 1864 r. – posiadanych parcel przez poszczególnych właścicieli (*Verzeichniß der Besitzstücke im Gemeinde und selbstständige Gutsbezirk Borek und Borrowilas*²⁴), gdzie znalazły się informacje o numerach separacyjnych gospodarstw oraz zestawienie numerów parcel z planu obrębu (*Gemarkungskarte*), ale bez podania ich powierzchni. W odróżnieniu od poprzedniego wykazu różnił się tym, iż prócz właścicieli gruntowych, odnotowywał także parcele wspólne (np. jeziora) lub gminne (np. szkoła).

Po obu imiennych wykazach, do poszytu wpisano jeszcze wyniki dodatkowych pomiarów (*Nachtrag-Vermessung*), wyjaśnienie różnic między rejestrem oszacowań itp. a księgą parcel (*Erläuterung der Unterscheide zwischen dem Einschätzungregister u.s.w. und dem Flurbuch*) oraz zestawienie klas [bonitacyjnych] i obliczenie czystego dochodu do księgi parcel (*Zusammenstellung der Klassen und Berechnung des Reinertrages zum Flurbuch*)²⁵. Nie posiadają one jednak zestawienia nazwisk podatników.

Trzeci poszyt dla Borka i Borowego Lasu z lat 1866–1901 nie ma oryginalnej karty tytułowej, lecz na podstawie analizy zawartości i porównania z aktami innych obrębów katastralnych, można przyjąć, iż są to akta dotyczące negocjacji w sprawie kontynuacji w księgach podatku gruntowego i planach (*Acta betreffen die Verhandlungen über die Fortschreibung der Grundsteuerbücher und Karten*)²⁶. Tak jak podano w przytoczonej literaturze, ten typ akt w zasadzie nie zawiera pełnych wykazów właścicieli gruntów w danej wsi, a jedynie odnotowuje te własności, w których zaszły jakiegokolwiek zmiany. Tym samym można, i należy, sięgać do nich

²⁴ W późniejszym czasie skreślono ołówkiem część tytułu „*und selbstständige Gutsbezirk*”, podważając szlachecki status tej miejscowości.

²⁵ APG, UKK, nr 114, sygn. 103, Grundsteuer-Veranlagung. [...] Gemarkung Boreck, No 14. Verhandlungen über die Vermessung, Einschätzung etc., b.p.

²⁶ APG, UKK, nr 114, sygn. 104; APG, UKK, nr 114, sygn. 127, Acta betreffen die Verhandlungen über die Fortschreibung der Grundsteuerbücher und Karten des Gemeindebezirks Borruczyn.

jedynie w przypadku badania dziejów poszczególnych gospodarstw (rodzin). Dla określenia struktury własnościowej wsi akta te nie mają większej wartości.

Zespół archiwalny Urzędu Katastralnego w Chojnicach zachował 821 jednostek archiwalnych²⁷, lecz w odróżnieniu od kartuskiego, jego akta są w znacznym stopniu zdekompletowane, zwłaszcza w odniesieniu do wsi drobnoszlacheckich. Akta oszacowania podatku gruntowego (1862–1864) zachowały się dla 6 z 8 wsi drobnoszlacheckich: Małego Gliśna, Głowczewic, Małych Chełmów, Orlika, Osowa i Wysokiej Zaborskiej²⁸.

W przypadku Głowczewic (aneks nr 3), mimo iż nie wymagał tego formularz, przy każdym właścicielu wpisano areał posiadanych gruntów. Charakterystyczne, że ziemię tylko jednego posiadacza zakwalifikowano jako majątek rycerski. Był nim Józef Bruski, właściciel 1200 M, i co ciekawe nieszlachcic, lecz potomek lemanów z nieodległych Brus. Pozostałych 10 posiadaczy (*Besitzer*), z których przynajmniej 6 mogło wykazać szlacheckich przodków²⁹, nie zostało zakwalifikowanych przez urzędników do cząstkowych posiadaczy dóbr rycerskich, lecz właścicieli majątków gburskich (*Bauergut*). W tej grupie przeciętny nadział ziemi wynosił nieco ponad 173 M, przy czym najmniej ziemi posiadał Stanisław Koliński (52 M), najwięcej Jan Kiedrowski (442 M), zaś Jan Rekowski i Franciszek Langowski wspólnie uprawiali 292 M. Ponadto zamieszkiwało w niej 9 chałupników (*Käthner*) posiadających gospodarstwa chałupnicze (*Käthnergut*, *Häuslerstelle*) oraz jeden zagrodnik (Kosat) władający gospodarstwem zagrodniczym o powierzchni 27 M. Gospodarstwa chałupnicze obejmowały od ¼ do 53 M. Uderzający w tym wykazie jest fakt, iż powierzchnia posiadanej ziemi nie zawsze przekładała się na jej kwalifikację. Granica między gburstwem a własnością chałupniczą była bardzo nieostra.

W chojnickim urzędzie katastralnym recesy separacyjne istnieją tylko dla trzech wsi: Małego Gliśna, Wysokiej Zaborskiej oraz Małych Chełmów³⁰. Ponadto znalazły się tam wykazy zmian zatytułowane *Supplement-Akten*. Na pierwszych kartach tych akt zamieszczono wypisy ze spisu podatku gruntowego (*Grundsteuerheberolle*) i budynkowego (*Gebäudeheberolle*) z wykazem wszystkich właścicieli opłacających podatek (z ich wymiarem) w poszczególnych wsiach, to jest: Małych Chełmów, Orlika, Wysokiej Zaborskiej, Osowa i Czarnowa³¹.

Wykaz podatkowy dla Czarnowa (aneks nr 4) nie ma wyszczególnienia ilości opodatkowanej ziemi, lecz jedynie wymiar podatku. Strukturę majątkową można w tym wypadku określić wyłącznie na podstawie wysokości podatku. We wsi w tym czasie było 14 posiadaczy majątków cząstkowych (*Gutsanteilsbesitzer*), z których

²⁷ Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych (NDAP). Bazy danych [online], dostęp: [15.01.2015] http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespolny_id=8081.

²⁸ APB, UKCh, nr 2263, sygn. 334, 337, 423, 474, 477–478, 574.

²⁹ Nie obdarzono ich szlachecką partykulą „von”.

³⁰ APB, UKCh, nr 2263, sygn. 829, 839, 842.

³¹ APB, UKCh, nr 2263, sygn. 41, 173, 228, 270, 318.

jedynie u połowy przed nazwiskiem widniał szlachecki predykat „von”, co oznaczało, iż druga połowa wywodziła się z rodzin nieszlacheckiego pochodzenia. Przy czym to właśnie owi posiadacze częściowych dóbr rycerskich nieszlacheckiego pochodzenia (Paweł Karnowski i Józef Bruski) płacili najwyższe podatki, co oznacza, iż posiadali największą ziemię w Czarnowie. We wsi znajdowało się także 7 gospodarstw chałupniczych (*Käthner*), z których dwa posiadały osoby o szlacheckich nazwiskach (Józef Lipiński i Szymon Czarnowski).

Do katastru chojnickiego zostały również wciągnięte akta wsi wyłączonych po 1920 r. z powiatu człuchowskiego³². Akta oszacowania wymiaru podatku z lat 1863–1865 posiada zaledwie 5 z 11 wsi: Wielkie Gliśno z jeziorem, Lipnica, Łąkie, Ostrowite i Prądzona³³.

Przydatność tych akt do badań przedstawiono na przykładzie „Wyciągu z ksiąg hipotecznych dla wszystkich posiadłości w gminie Prądzona” z 1864 r. (aneks nr 5). Mimo iż zadbano o to, aby w wyciągu znalazły się dane o numerze hipotecznym własności, dacie dokumentu jej nabycia, imieniu i nazwisku właściciela, kwalifikacji nieruchomości, zwraca uwagę fakt, iż w rubryce „powierzchnia” (*Flächeninhalt*) znajdują się znaczące luki. Zdaje się, iż nie wynikają one z winy urzędnika katastralnego, a raczej z braku dokładności ksiąg hipotecznych, co można zaobserwować nie tylko w stosunku do tej wsi. Najistotniejsze w tym wypadku informacje niesie za sobą rubryka dotycząca kwalifikacji posiadłości. Wynika z niej, iż w Prądzonie w 1864 r. istniało 11 działów dóbr rycerskich (*Ritterguts-Antheil*), a spośród ich właścicieli jedynie trzech nie miało pochodzenia szlacheckiego. Zauważalne było jednocześnie znaczne rozdrobnienie własności szlacheckiej dokonane w latach 1841–1862 na dział rycerskim oznaczonym literą „G”, z którego wydzielono 12 nowych własności. Występowało także 7 gburstw (*Bauerhof*) o różnej powierzchni ziemi (od ½ do 2 włók) oraz 9 działek chałupniczych (*Käthnergrundstück*), skąd ostrożnie wnioskować można, iż nie było tu ścisłych kryteriów podziału na kategorie na podstawie areału ziemi, lecz zaszczości historycznych. Wśród właścicieli dwóch ostatnich kategorii występowało 7 osób o szlacheckich nazwiskach. Z pewnością niebagatelną rolę odgrywali we wsi posiadacze młyna i karczmy, którymi najpewniej byli Niemcy. Niejasna natomiast była pozycja gruntów oznaczonych jako „*Grundplan*” i „*Acker*”.

Wracając do stanu zachowania akt dla powiatu człuchowskiego, należy wspomnieć, iż jedynie dla 2 wsi zachowały się recesy separacyjne, tj. Borzyszkowy i Łąkiego³⁴. W przypadku wsi Borzyszkowy, która pomierzona była w dwóch sekcjach, w aktach katastralnych zachował się pełen odpis tylko sekcji II. W aneksie 6 zamieszczono dla przykładu „Ekstrakt z rejestru pomiarów bonitacyjnych

³² Na kartach tytułowych przekreślono napisy „Kreis Schlochau” i nadpisane „Powiat Chojnice”.

³³ APB, UKCh, nr 2263, sygn. 335–336, 404–405, 417–418, 483–484, 503.

³⁴ APB, UKCh, nr 2263, sygn. 823, 828.

pól wsi Borzyszkowy” z 1856 r., który unaocznia szczegółowość tego typu dokumentacji. Ponadto w zespole przechowywane są również wykazy zmian zatytułowane „*Supplement-Akten*” lub „*Grundsteuer-Fortschreibung-Akten*” dla 8 wsi: Brzeźno Szlacheckie, Gliśno Wielkie, Kiedrowice, Lipnica, Łąkie, Ostrowite, Prądzona i Smoldziny–Lipnica (wspólnie dwie sąsiadujące miejscowości). Nie ma jednak dla nich pełnych spisów podatkowych, tak jak miały to obręby ze „starego” powiatu chojnickiego, gdzie przy każdym z właścicieli podano dokładny wymiar podatku³⁵.

Pobieżne omówienie dla różnych obrębów katastralnych wybranych przykładowo typów dokumentacji, tworzonych w ramach funkcjonujących urzędów, ilustruje duże możliwości badawcze. Pokazuje mocne i słabe strony poszczególnych wykazów, wyciągów, rejestrów itp., ale i również daje nadzieję, mimo pewnych braków, na uzyskanie wiernego obrazu sytuacji społeczno-majątkowej w poszczególnych wsiach w wyniku ich łącznego wykorzystania.

V

Braki czy luki w odpisach akt separacyjnych lub innego typu dokumentacji związanej z pruskimi reformami w rolnictwie, a znajdujące się w zespołach archiwalnych urzędów katastralnych, w łatwy sposób można zastąpić ich pierwowypisami. W większej części zachowały się one w zespole Komisja Generalna w Bydgoszczy³⁶. Z reguły są obszerniejsze i bardziej kompletne, co sprawdzono na przykładzie obrębu Borzyszkowy³⁷. Większość z nich datowana jest na lata 40. i 50. XIX w.

Dużo większym wyzwaniem badawczym jest zrekonstruowanie stanu majątkowego we wsiach szlacheckich w latach 60. XIX w. Oczywiście można posiłkować się zachowanymi księgami hipoteczno-gruntowymi, co robili już pruscy urzędnicy katastralni. Przy czym nie zawsze w tego typu aktach znajdują się informacje o powierzchni gruntów dla poszczególnych posiadłości, co najlepiej zilustrował aneks nr 2, sporządzony dla Prądzony. Dla tego powiatu duże znaczenie będzie miało przebadanie akt dotyczących podatku budynkowego, które zachowały się w miarę kompletnie³⁸. To jedyne tego typu akta zachowane dla kaszubskich powiatów Prus Zachodnich. Niestety nie udało się odszukać akt rewizji katastru, który miał następować co 15 lat.

³⁵ *Ibidem*, sygn. 25, 69, 120, 139, 157, 214, 219, 313.

³⁶ APB, Pruska Komisja Generalna dla Prowincji Zachodniopruskiej i Poznańskiej w Bydgoszczy (KG Bydgoszcz), nr 52. Zespół liczy 113255 j.a. z lat 1812–1920, zob. NDAP. Bazy danych [online]. Dostęp: [19.01.2015] http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespoly_id=5412.

³⁷ Zachował się brakujący w aktach urzędu katastralnego rejestr bonitacyjno-pomiarowy sekcja I. APB, KG Bydgoszcz, nr 52/9, sygn. 33.

³⁸ Zob. przyp. 17.

Natomiast w przypadku powiatów chojnickiego (częściowo) i całego wejherowskiego należałoby odwołać się do innego typu akt, przykładowo dotyczących abluicji ciężarów na rzecz instytucji kościelnych, dokonanych na przełomie lat 70. i 80. XIX w. Tego typu akta zachowały się w wspomnianej już Komisji Generalnej oraz niekiedy w archiwach kościelnych (czasami jeszcze parafialnych).

Nie ma wątpliwości, iż wstępna analiza akt urzędów katastralnych dokonana dla wsi drobnoszlacheckich, mimo znaczących braków w zasobach archiwalnych, potwierdza ich dużą przydatność badawczą. Analogiczne badania można prowadzić również względem gmin wiejskich, czyli dawnej własności królewskiej i kościelnej. Zawarte w nich informacje o rodzajach i powierzchni gruntów, wymiarze podatku (niestety w bardzo małym stopniu zachowanych dla powiatów kaszubskich w Prusach Zachodnich), czy wreszcie statusie społecznym poszczególnych właścicieli, pozwalają mieć nadzieję na uzyskanie interesujących danych na temat struktury społeczno-własnościowej XIX-wiecznej wsi pomorskiej.

Aneksy

(W tabelach zachowano oryginalną pisownię.)

I

Informacja o rozłożeniu podatku gruntowego dla gminy Borek i Borowy Las, według zawartości matrykuły podatkowej dla 1865 r., potwierdzona przez rejencję królewską 10 czerwca 1865, przygotowana przez kontrolera katastralnego Clottena.

Grundsteuer-Vertheilungs Nachweisung nach dem Bestande der Mutterrolle für 1865, von der Königlichen Regierung bestätigt unterm 10. Juni 1865 aufgestellt durch Clotten Kataster-Controleur.

Artikel der Mutterrolle	Bezeichnung nach dem Hypothekebuch	Des Eigenthümers					Flächeninhalt			Jahres betrag der Grundsteuer		
		Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Morg.	Dez.	Thlr.	Sgr.	Pf.		
1.	Lit. A 25	Haack	Friedrich	Rittergutsbesitzer	Borreck	821	3	16	4	8		
2.	Lit. B 25	v. Jerziewskische Erben	Johann	[R.G.Antheilbesitzer]	Borreck	185	10	2	18	10		
3.	von Lit. C 25	v. Dombrowski	Franz	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	325	30	3	10	6		
4.	von Lit. C 25	v. Dombrowski	Johann	Rentenbauer	Borrowilass	85	89	0	24	6		
5.	Lit. D 25	v. Mach	Johann	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	190	82	1	28	0		
6.	Lit. E u. F 25	v. Pichowski	Julius	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	369	8	4	4	9		
7.	Lit. G 25	v. Leikowski	Albrecht	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	147	40	2	3	8		
8.	Lit. H 25	v. Jerziewski	Valentin	Rentenbauer	Borrowilass	74	51	0	25	0		

9.	Lit. J 25	v. Czenstkowskische Erben	Michael	Rentenbauer	Borrowilass	105	64	1	2	2
10.	Lit. K 25	Pomierski	Alexander	Rentenbauer	Borrowilass	98	95	1	5	3
11.	Lit. L 25	v. Wysetzki	Theophil	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	204	37	2	2	7
12.	von Lit. M 25	v. Gruchalla	Johann	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	250	44	3	13	7
13.	von Lit. M 25	v. Jakusch Gostomski	Martin	Rentenbauer	Borrowilass	43	77	0	15	10
14.	Lit. N 25	v. Malleck	Ignatz	R.G.Antheilbesitzer	Borreck	39	81	0	14	10
15.	No 14	Behnke	Wilhelm	Rentenbauer	Borreck	19	38	0	13	5
16.	No 15	Hoch	Johann	Rentenbauer	Borreck	13	54	0	6	1
17.	No 16	Hoffmann	Friedrich	Rentenbauer	Borreck	13	54	0	6	7
18.	No 17	Mallenke	Karl	Rentenbauer	Borreck	14	80	0	6	11
19.	No 18	Abramowski	Martin	Rentenbauer	Borreck	13	96	0	6	10
20.	No 19	v. Pichowski	Julius	Rentenbauer	Borreck	15	26	0	8	4
21.	No 20	v. Pichowski	Julius	Rentenbauer	Borreck	14	36	0	7	1
22.	No 22	v. Malleck	Anton	Rentenbauer	Borrowilass	72	28	0	23	9
23.	No 23	v. Dombrowski	Anton	Rentenbauer	Borreck	18	42	0	12	1
24.	No 24	v. Ostrowski	Albrecht	Rentenbauer	Borreck	18	30	0	13	8
25.	No 25	v. Kilpinski	Ignatz	Rentenbauer	Borreck	44	64	1	4	0
26.	No 26	v. Dullak	Vitalis	Rentenbauer	Borreck	63	38	0	19	5
27.	No 27	v. Mach	Franz	Rentenbauer	Borrowilass	29	72	0	10	6
28.	No 28	v. Mach	Franz Xaver	Rentenbauer	Borrowilass	89	41	1	4	4
29.	No 29	v. Mach	Vincent	Rentenbauer	Borreck	98	43	2	0	1
30.	No 30	Griebenow	Karl	Rentenbauer	Leinamie	50	52	1	3	7

Artikel der Mutterrolle	Bezeichnung nach dem Hypothekenbuch	Des Eigenthümers				Flächeninhalt		Jahres betrag der Grundsteuer		
		Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Morg.	Dez.	Thlr.	Sgr.	Pf.
31.	Borrowilass no.2	v. Malleck	Franz	Rentenbauer	Borrowilass	92	24	1	3	1
33.	See	Haack	Friedrich und Miteigenthümers		Borrowilass	427	0	2	14	7
34.	See	Bauerngenossenschaft			Borrowilass	49	64	0	7	1
					Zusammen	4100	93	54	15	7

Objaśnienia skrótów:

Morg. – Morgen = morga ($\frac{1}{30}$ włóki)

Dez. – Dezimalzahl (?) = liczba dziesiątka (100 = 1 morga)

Thlr. – Thaler = talar

Sgr. – Silbergroschen = srebrny grosz ($\frac{1}{30}$ talara)

Pf. – Pfennig = fenig ($\frac{1}{12}$ srebrnego grosza)

R.G. Antheilbesitzer – Ritter Guts Antheilbesitzer = posiadacz częściowy dóbr rycerskich

Uwaga: W oryginalne brak pozycji 32.

Źródło: APG, UKK, nr 114, sygn. 102, b.p.

Imienny wykaz wszystkich posiadaczy gruntowych w gminie i samodzielnym obwodzie dworskim Borek i Borowiy Las z 21 września 1864 r.

(Namensverzeichnis sämtlicher Grundbesitzer im Gemeindebezirk und selbständigen Gutsbezirk Borrek und Borrowilass. Borrek, 21ten September 1864)

Laufende No	Des Grundeigentümers				Der Besetzung		
	Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Bezeichnung nach dem Hypothekenbuch	Qualität (ob: Bauerngut, Häuslerstelle u. s. w.)	
1.	Abramowski	Martin	Rentenbauer	Borrek	No 18	Rentenbauergut	
2.	Behnke	Wilhelm	Rentenbauer	Borrek	No 14	Rentenbauergut	
3.	v. Czenstkowskische Erben	Michael	Rentenbauer	Borrowilass	Litt. J No 25	Rentenbauergut	
4.	v. Dombrowski	Anton	Rentenbauer	Borrek	No 25	Rentenbauergut	
5.	v. Dombrowski	Franz	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	von Litt. C No 25	Rittergutsantheil	
6.	v. Dombrowski	Johann	Rentenbauer	Borrowilass	von Litt. C No 25	Rentenbauergut	
7.	v. Dullack	Vitalis	Rentenbauer	Borrek	No 26	Rentenbauergut	
8.	Griebenow	Carl	Rentenbauer	Lemanni	No 30	Rentenbauergut	
9.	v. Gruchalla	Johann	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	von Litt. M No 25	Rittergutsantheil	
10.	Haack	Friedrich	Rittergutsbesitzer	Borrek	Litt. A No 25	Rittergut	
11.	Hoch	Johann	Rentenbauer	Borrek	No 15	Rentenbauergut	
12.	Hoffmann	Friedrich	Rentenbauer	Borrek	No 16	Rentenbauergut	
13.	v. Jakusch-Gostomski	Martin	Rentenbauer	Borrowilass	von Litt. M No 25	Rentenbauergut	
14.	v. Jesziewskische Erben	Johann	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	von Litt. C No 25	Rittergutsantheil	

Laufende No	Des Grundeigentümers			Der Besetzung		
	Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Bezeichnung nach dem Hypothekenbuch	Qualität (ob: Bauerngut, Häuserstelle u. s. w.)
15.	v. Jesziewski	Valentin	Rentenbauer	Borrowilass	Litt. H No 25	Rentenbauergut
16.	v. Kelpinski	Ignaz	Rentenbauer	Borrek	No 25	Rentenbauergut
17.	v. Leikowski	Albrecht	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	Litt. G No 25	Rittergutsantheil
18.	v. Mach	Franz	Rentenbauer	Borrowilass	No 27	Rentenbauergut
19.	v. Mach	Franz Xaver	Rentenbauer	Borrowilass	No 28	Rentenbauergut
20.	v. Mach	Johann	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	Litt. D No 25	Rittergutsantheil
21.	v. Mach	Vincent	Rentenbauer	Borrek	No 29	Rentenbauergut
22.	v. Mallek	Anton	Rentenbauer	Borrowilass	No 22	Rentenbauergut
23.	v. Mallek	Franz	Rentenbauer	Borrowilass	Borrowilass No 2	Rentenbauergut
24.	v. Mallek	Ignaz	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	Litt. N No 24	Rittergutsantheil
25.	Mallenke	Carl	Rentenbauer	Borrek	No 17	Rentenbauergut
26.	v. Ostrowski	Albrecht	Rentenbauer	Borrek	No 24	Rentenbauergut
27.	v. Pichowski	Julius	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	Litt. E und F No 25 und No 19 und 20	Rittergutsantheil
28.	Pomierski	Alexander	Rentenbauer	Borrowilass	Litt. K No 25	Rentenbauergut
29.	v. Wysetzki	Theophil	Rittergutsantheilsbesitzer	Borrek	Litt. L No 25	Rittergutsantheil

Objasnienie skrótów:

u. s. w. – und so weiter = i tak dalej

Źródło: APG, UKK, nr 114, sygn. 103, b.p.

Imienny wykaz wszystkich posiadaczy gruntowych w gminie Główczewice z 22 maja 1864 r.
 Namensverzeichnis sämtlicher Grundbesitzer im Gemeindebezirk Glowczewitz, den 22. May 1864.

Laufende No	Des Grundeigentümers				Der Besetzung			[dopisek dot. powierzchni gruntów]
	Name	Vorname	Stand	Wohnort	Haus-nummer	Bezeichnung nach dem Hypothekenbuch	Qualität (ob: Bauerngut, Häuslerstelle u. s. w.)	
1.	Kiedrowski	Johann	Besitzer	Glowczewitz	1	Littera E	Bauergut	442 M
2.	Duwe	Robert	Käthner	Glowczewitz	3	Littera E	Häuslerstelle	10 M
3.	Walkowski	Peter	Käthner	Glowczewitz	4	Littera E	Häuslerstelle	½ M
4.	Zywiecki	Thomas	Käthner	Glowczewitz	5	Littera E	Häuslerstelle	¼ M
5.	Wardin	Ignac	Käthner	Glowczewitz	21	Littera E	Häuslerstelle	5 M
6.	Orlowski	Bartel	Besitzer	Glowczewitz	6	Littera A	Bauergut	68 M
7.	Kłopotek	Stanislaus	Kosat	Glowczewitz	7	Littera A	Kosatengut	27 M
8.	Cysewski	Joseph	Käthner	Glowczewitz	22	Littera A	Häuslerstelle	13 M
9.	Cysewski	Leon	Besitzer	Glowczewitz	8	Littera C	Bauergut	302 M
10.	Westphal	Andreas	Käthner	Glowczewitz	23	Littera C	Häuslerstelle	53 M
11.	Slominski	Franz	Besitzer	Glowczewitz	12	Littera C	Bauergut	58 M
12.	Kolinski	Stanislaus	Besitzer	Glowczewitz	12	Littera C	Bauergut	52 M
13.	Pichowski	Albrecht	Besitzer	Glowczewitz	13	Littera C	Bauergut	281 M

Laufende No	Des Grundeigentümers					Der Besetzung			[dopisek dot. powierzczeni gruntów]
	Name	Vorname	Stand	Wohnort	Hausnummer	Bezeichnung nach dem Hypothekenbuch	Qualität (ob: Bauerngut, Häuslerstelle u.s.w.)		
14.	Langowski	Franz	Besitzer	Glowczewitz	15	Littera A	Bauerngut		292 M
15.	Rekowski	Johann	Besitzer	Glowczewitz	15	Littera A	hat die hälfte das [...] * A		
16.	Klopotek	Nikolaus	Besitzer	Glowczewitz	16	Littera D	Bauerngut		97 M
17.	Stolz	Andreas	Besitzer	Glowczewitz	17	Littera D	Bauerngut		141 M
18.	Bruski	Joseph	Besitzer	Glowczewitz	18	Littera B	Rittergut		1200 M
19.	Klopotek	Martin	Käthner	Glowczewitz	9	von A	Käthnergut		1 ½ M
20.	Slominski	Nikolaus	Käthner	Glowczewitz	2	von C	Käthnergut		[...]*
21.	Drzewicki	Mathias	Käthner	Glowczewitz	24	Littera B	Häuslerstelle		1 M

* Wpis nieczytelny.

Objaśnienia skrótów:

M – Morgen = morga (1/30 włóki)

u.s.w. – und so weiter = i tak dalej

Źródło: APB, UKCh, nr 2263, sygn. 337, b.p.

Spis podatku gruntowego gminy Czarnowo na rok 1865, zatwierdzony w Kwidzynie 7 stycznia 1865 r.
 Grundsteuerheberolle des Gemeindebezirk Czarnowo für das Jahr 1865. Marienwerder, den 7ten Januar 1865.

[Laufende Nr.]	Artikel der Grundsteuerheberolle	Des Steuerpflichtigen				Jahresbetrag der Grundsteuer		
		Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Thl.	Sgr.	Pf.
1.	12.	Bruski	Joseph	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	11	29	0
2.	14.	v. Cissewski	Joseph	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	9	29	4
3.	8.	v. Czarnowski	Simon	Käthner	Czarnowo	0	1	11
4.	11.	Gierszewski	Thomas	Käthner	Czarnowo	0	0	0
5.	1.	Hapke	Martin	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	4	0	5
6.	2.	Janikowski	Ignatz	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	0	29	1
7.	15.	Karnowski	Paul	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	14	10	2
8.	21.	Kloskowski	Valentin	Käthner	Czarnowo	0	0	0
9.	3.	v. Ljipinski	Joseph	Käthner	Czarnowo	1	2	7
10.	9.	Mogga	Michael	Käthner	Czarnowo	3	3	0
11.	10.	Mogga	Ignatz	Käthner	Bromberg	0	1	5
12.	18.	Mogga	Anton	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	3	27	2

[Laufende Nr.]	Artikel der Grundsteuernummerrolle	Des Steuerpflichtigen				Jahresbetrag der Grundsteuer	
		Name	Vorname	und Stand	Wohnort	Thl.	Sgr. Pf.
13.	16.	v. Janta Polczinski	Lorenz Erben	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	1	28 9
14.	5.	v. Przeworski	Franz	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	2	26 7
15.	6.	Pruski	Jacob	Käthner	Czarnowo	0	13 8
16.	13	v. Przeworski	Thomas	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	6	29 7
17.	19	v. Przeworski	Joseph	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	7	11 10
18.	20	v. Przeworski	Paul	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	7	13 3
19.	17	Rohde	Johann	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	8	11 6
20.	7.	v. Sikorski	Albert Erben	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	1	7 10
21.	4.	Schreiber	Joseph	Gutsantheilsbesitzer	Czarnowo	5	14 6
					summa	91	21 7

Objaśnienia skrótów:

Thlr. – Thaler = talar

Sgr. – Silberroschen = srebrny grosz ($\frac{1}{30}$ talara)

Pf. – Pfennig = fenig ($\frac{1}{12}$ srebrnego grosza)

Źródło: APB, UKCh, nr 2263, sygn. 41, b.p.

Wyciąg z ksiąg hipotecznych dla wszystkich posiadłości w gminie Prądzona, sporządzony w Człuchowie 15 września 1864 r. Auszug aus dem Hypothekenbuche über sämtliche Besitzstände im Gemeindebezirk Prondzonna, Schlochau 15. September 1864.

Laufende Nummer	Bezeichnung nach dem Hypotheken-Buche	Datum der Erwerbungs-Urkunde	Der Eigentümer		Qualität der Besitzungen (ob: Bauergut, Häuserstelle u.s.w)	Flächeninhalt
			Namen	und Vornamen		
1.	1.	8.5.1851 / 13.11.1851	Krause	Michael	Käthnergrundstück	
2.	2.	17.1.1845	Gehrke	Johann	Mühlengrundstück	
3.	3.	1.6.1857 / 6.7.1857	Zackzewski	Joseph	Käthnergrundstück	
4.	4.	1.4.1858	Stoltmann	Johann	Käthnergrundstück	¼ Culm. Huf.
5.	5.	3.11.1837	v. Jutrżeka Trzebiatowski	Stephan	Käthnergrundstück	¼ Culm. Huf.
6.	6.	1.6.1857	v. Kiedrowski	Paul	Bauerhof	1 Culm. Huf.
7.	7.	8.4.1858	Friede	Albrecht	Käthnergrundstück (Kathe und Garten)	
8.	8.	8.5.1851	Guenther	Joseph	Bauerhof	
9.	9.	13.11.1851	Durawa	Johann	Bauerhof	½ Culm. Huf.

Laufende Nummer	Bezeichnung nach dem Hypotheken-Buche	Datum der Erwerbungs-Urkunde	Der Eigenthümer		Qualität der Besitzungen (ob: Bauergut, Häuserstelle u.s.w)	Flächeninhalt
			Namen	und Vornamen		
10.	10.	4.11.1858 / 28.6.1858	Gerzewski	Lucas	Bauerhof	
11.	11.	10.3.1843	v. Jutrząka Trzebiatowski	Stephan	Bauerhof	22 qR
12.	12.	Existirt nicht				
13.	13.	14.2.1844	v. Chamier Gliszczynski	Casimir	Bauerhof	¾ Culm. Huf.
14.	14.	6.11.1852	von Lonski	an Ehefrau des Michael und Carl v. Lonski und zwar Veronica v. Lonski und Anna Barbara v. Lonski	Ritterguts-Antheil	
15.	15.	14.6.1855 / 16.2.1859	Glodowski	Johann	Ritterguts-Antheil	
16.	16.	15.6.1862	v. Wnuck Lypinski	Paul	Ritterguts-Antheil	
17.	17.	6.7.1862 / 11.4.1862	Durawa	Jacob und Paul Johann v. Chamier Gliszczynski	Ritterguts-Antheil	
18.	18.	21.5.1862	Guenther	Joseph	Ritterguts-Antheil	
19.	19.	5.11.1849	v. Prondzynski	Joseph	Ritterguts-Antheil	
20.	20.	16.2.1846	Myschka	Stephan	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	

20.	20.	8.8.1862	v. Chamier Gliszczynski	Joseph	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
21.	20.	4.9.1855	v. Cieminski	Joseph	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
22.	20.	8.10.1853	Witt	Johann	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
23.	20.	3.5.1841	v. Lipinski	Martin und Joseph	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
24.	20.	4.7.1862	v. Cieminski	Joseph	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
25.	20.	9.7.1850	Struensee geb. Falk	Charlote, Wittwe	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
26.	20.	29.11.1853	von Trzebiatowski	Michael	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
27.	20.	6.11.1852 / 1.2.1853 / 10.1.1855	v. Lonski	Veronica verhelichte Michael v. Lonski und Anna Barbara verhelichte Carl v. Lonski	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
28.	20.	8.5.1851 / 13.11.1851	Krause	Michael	Antheil an dem Rittergutsantheil Litt. G	
29.	20.	14.2.1844	v. Chamier Gliszczynski	Casimir	die Hälfte des Antheils des Joseph v. Chamier Gliszczynski 1/4 Huße	
30.	20.	16.3.1859	Durawa	Johann	eine Parzelle	63 M, 16 qR
31.	20.	19.4.1839 / 4.11.1839 / 15.1.1842	Keyser	Friedrich	der Krug zu Prondzonna drei Garten und eine Wiesen	
32.	21.	4.9.1855	v. Cieminski	Johann	Ritterguts-Antheil	
33.	22.	29.11.1853	von Trzebiatowski	Michael	Ritterguts-Antheil	

Laufende Nummer	Bezeichnung nach dem Hypotheken-Buche	Datum der Erwerbungs-Urkunde	Der Eigentümer		Qualität der Besitzungen (ob: Bauegut, Häuserstelle u.s.w)	Flächeninhalt
			Namen	und Vornamen		
34.	23.	3.5.1841	v. Pupka Lipinski	Martin und Joseph	Ritterguts-Antheil	
35.	24.	5.3.1862	v. Jutręka Trzebiatowski	Joseph	Ritterguts-Antheil	
36.	25.	10.12.1833	v. Pich Prondzynski	Jacob	Ritterguts-Antheil	
37.	26.	5.11.1857 / 4.3.1861	Glysczynski	Paul	Käthengrundstück	
38.	27.	14.4.1858	Herzog	Friedrich	Bauerhof	2 Culm. Hufe
39.	28.	6.4.1854	v. Bula Cieminski	Martin	Käthengrundstück	
40.	29.	19.7.1854	v. Swiontek Brzezinski	Stephan	Grundplan	
41.	30.	11.10.1856	von Pupka Lipinski	Andreas	Käthengrundstück	
42.	31.	4.3.1858	Glowinski	Johann	Acker	8 M Preuß.
43.	32.	7.5.1847	Kutzmann	Johann	Käthengrundstück	
44.	33.	21.5.1862	v. Parzontka Lipinski	Joseph	Grundplan	70 M Preuß.

Objasnienia skrótów:

u.s.w. – und so weiter = i tak dalej

Culm. Hufe – Culmisch Hufe = lan chełmiński (= 30 morgom chełmińskim; 1 mórg chełmiński = 5598 m²)

M Preuß. – Morgen Preußisch = morga pruska (2553,21 m²)

qR – Quadratruten = przęt kwadratowy (14,18 m²)

Źródło: APB, UKCh, nr 2263, sygn. 503, b.p.

Ekstrakt z rejestru pomiarów bonitacyjnych pól wsi Borzyszkowy (sekcja II), przygotowany 19 lutego 1856 r. przez mierniczego rejencyjnego Beckmanna. (Pominięto podział gruntów na klasy).

Section II. Vermessungs Bonitrirungs Register am der Feldmark Borziskowo im Kreise Scholchau. Gefertigt und abgeschlossen den 19. Februar 1856 durch Beckmann Reg. Feldmefser.

[nr]	[właściciel]		Hof und Baustellen		Garten		Wiesen		Acker		Wiese		Bruchweide mit Torfgehalt		I. Bruch und hohes Weide		Wasser		Wege		Total Summa			
	[imię]	[nazwisko]	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR		
1.	Mathias	v. Chelma Podlewski							135	120			1	122	8	136			47				146	65
2.	Jacob	v. Stip Reckowski							131	81			1	108	8	105			57				141	171
3.	Silv[ester]	v. Wiszka Borszyszkowski							139	88			1	165	8	131			43				150	67
4.		Wittwe Borszyszkowski							151	163			1	105	11	108			42				165	58
5.	Joseph	v. Szada Borszyszkowski							250	103			2	97	20	82			101				274	23
6.	Franz	Dręckowski							69	158				133	6	64			32				77	27
7.	Anton	v. Puppa Zabinski							131	6			1	84	17	37			54				151	1
8.	Johann	v. Camier Gliszczinski							68	12				133	5	114			37				74	116
9.	Jacob	v. Janta Lipinski							131	176			2	83	10	57			53				147	2

[nr]	[imię]		[nazwisko]		Hof und Baustellen		Garten		Wiesen		Acker		Wiese		Bruchweide mit Torfgehalt		I. Bruch und hohes Weide		Wasser		Wege		Total Summa	
	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR	M	qR
10.	Jacob		v. Puppa		139	63					139	63	6		1	57	8	69		25			149	40
11.	Cas[imir]		v. Dorszin		168	22					168	22			1	150	12	178					182	170
12.	Johann		v. Kopa		147	82					147	82			1	133	9	29		57			158	121
13.	Johann		v. Dorszin		136	112					136	112			1	145	8	100		31			147	32
14.	Johann		Glinecki junior		52	49					52	49					3	108					55	157
15.	Johann		Glinecki Senior		35	21					35	21					3	151		29			39	21
16.	Johann		Topka		76	78					76	78				169	12	8		94			89	169
17.			Die Pfarre		119	78				4	14						5	47		13			128	152
18.	Jacob		v. Wentoch		100	116					100	116			1	18	7	174		99			110	47
19.			Gemeinschaftlich														25	40		106			26	146
			der See																	19	115		19	115
			Hinzu die Wege																			26	61	61
			der Schaussee																			7	171	7
			Summa von der Section II		2185	88	6	103	22	176	194	118	26	135	34	52	2470	132						

	Hinzu die Große Insel im Dorfsee																				7	54	
	Hinzu Kleine Insel im Dorfsee																				2	135	
	Summa von der Section I	9	75	42	164	140	1603	68	108	1	93	54	164	24	126	1748	47						
	Summa von der ganzen Feldern	9	75	42	164	140	3788	156	7	31	89	249	102	26	178	4218	179						

Objasnienia skrótów:

M – Morgen = morga [pruska] (2553,21 m²)

qR – Quadratruten = przęt kwadratowy (14,18 m²)

Źródło: APB, UKCh, nr 2263, sygn. 823, b.p.

Tomasz Rembalski

**Land Tax Records of Prussian Cadastral Offices as Source Material for the Study
of Socio-economic Structure of Kashubian Petty Nobility in West Prussia
(1861–1872)**

Summary

Nineteenth-century tax sources for the Polish territories annexed by Prussia, which are preserved in a relatively large number, have not so far met with significant interest from researchers, apart from a few exceptions from Wielkopolska. The aim of this work is to highlight the usefulness for specific research (socio-economic structure of Kashubian petty nobility) of the records regarding land tax, created by the cadastral offices in three districts of West Prussia Province (Westpreußen), namely: Chłuchów (Schlochau), Chojnice (Konitz) and Kartuzy (Karthaus). Such approach is motivated by good recognition of these documents.

Cadastral offices under Prussian rule have been brought to life by the Act of 21 May 1861 on a different regulation of property tax (Gesetz vom 21. Mai 1861 betreffend die anderweite Regelung der Grundsteuer). In accordance with § 1 of the Act, land tax was separated from building tax. The provisions of the Act, in accordance with § 11, entered into force only from 1 January 1865, because by that time the newly established offices had to be properly prepared, by collecting documentation, cadastral measurements and assessment, which was to become the basis for the cadastral administration. The task of cadastral offices was to make groundwater measurements and calculate an average actual income from them (Reinertrag) to estimate the land and building tax.

Analysis of the acts of cadastral authorities, despite significant shortcomings in the archives, confirms their great research value. They contain information on the type and size of land, tax height (unfortunately preserved to a small extent), and finally the social status of their respective owners, which makes it possible to get interesting data on the socio-ownership structure in petty nobility villages of Kaszuby in West Prussia Province.